

YOSH BOLALAR VA O'SMIRLARGA PSIXOLOGIK KONSULTATSIYA BERISH MASALALARI VA METODLARI

SHAXNOZABONU OTABOYEVA

O'zMU Jizzax filiali Psixologiya fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bola tarbiyasida oila muhiti va ota-ona munosabatlariga oid masalalar qaraladi. Maqoladan bo'lajak mutaxassislar o'z kasbiy faoliyatiga oid intellektual salohiyatini tarkib toptirish bilan shug'ullanuvchilar foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: Oila muloqot, ilk bolalik va maktabgacha yosh, shakllantirish, shaxsiy muvaffaqiyat, tarkib toptirish, ichki va tashqi ta'sirlar, omillar, ota-ona, pedagogik-psixologik bilimlar, ijtimoiy yaqinlik.

Kelajagi buyuk davlatimizning poydevori mustahkamligini ta'minlash maqsadida hukumatimiz tomonidan sog'lom avlodni tarbiyalash, ma'naviy-ma'rifiy ishlarni yuksak darajaga ko'tarish orqali barkamol insonlarni voyaga etkazishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jumladan, 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini amalga oshirishga oid davlat dasturida ham ota-onalarning pedagogik madaniyatini, farzand tarbiyasi borasidagi burch va mas'uliyatini oshirish ustuvor vazifalar sifatida belgilab berilga. Bola shaxsini shakllantirish, oilaviy munosabatlar, ota-onalar bilan farzandlarning o'zaro munosabatlari muammolarini o'rganish doimo insoniyat jamiyati taraqqiyoti davomida keng ilmiy jamoatchilik diqqat e'tiborida bo'lgan.

Bolalarga ta'lim-tarbiya berishda pedagogika va psixologiya, psixologiya, yosh va pedagogik psixologiya, bolalar psixologiyasi fanlarining dolzarb muammolaridan biriga aylanib borayotganligi shubhasizdir. Zotan, kelajagi buyuk davlatni bunyodga keltirish uchun har qanday davlatning fuqarosi dastlab oilada va so'ngra maktabgacha ta'lim muassasida mukammal tarbiyalanishi, shaxs sifatida to'laqonli shakllanish imkoniyatlariga ega bo'lishi lozim bo'ladi. Shu jihatdan qaraganda insonning shaxs sifatida shakllanishida uzluksiz ta'limning asosiy bo'g'inlaridan biri hisoblangan ta'lim muassasasi muhim o'rin tutadi¹.

Ilk bolalik va maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini ilmiy, nazariy jihatlarini o'rganish oily pedagogik ta'limda muhim amliy ahamiyat kasb etadi. Jamiyat – bu insonlar, shu jumladan bolalar muammosi majmuidir. Demokratik jamiyatning rivojlanishi va ma'naviy salohiyati ko'p jixatdan ana shu bolalarga beriladigan psixologik, tarbiyaviy ta'lim mazmuniga bog'liq. Har bir bola jamiyatda yashar ekan, u unda o'ziga xos o'rin va mustaqil mavqe egallashga intiladi, shuning uchun u o'ziga xos intilish, layoqat va faollik, intellektual mehnat namunalarini namoyish etadi. Bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar hamda har bir shaxsning jamiyatdagi o'rni va uning turlicha ijtimoiy munosabatlari tabiatini o'rganuvchi qator pedagogik fanlar mavjud bo'lib, ularning orasida psixologiya alohida o'rin egallaydi. Oila – bu jamiyatning bir b o'g'inidir. Shunday ekan bola tarbiyasida oilaning tutgan o'rni katta ahamiyatga ega. Agar farzand yoshligidan to'g'ri tarbiyalansa, kelajakda jamiyat uchun munosib shaxs bo'lib yetishadi. Albatta bunga ota-onaning o'rni katta, o'z farzandiga bo'lgan munosabati, kattalarga bo'lgan hurmati, ota-onaning bir biriga bo'lgan hurmati alohida ahamiyatga ega. Agar yosh bolaning oldida yolg'on gapirsa, bilamizki, bolalar kichkinaligida juda ham qiziquvchan va ko'p savol beradigan bo'lishadi agarda ular so'ragan narsalarda yolg'on ishlatsak ularda shu narsaga nisbatta boshqacha fikr paydo bo'lib qoladi. Bola shu narsaga asta sekinlik bilan ko'nikib boradi va unga siz

o'rgatmasangiz ham ba'zida yolg'on gapiradi, aldaydi. Lekin bu narsaga hech qachon ota-ona o'zini ayblamaydi aksincha farzandini koyiydi.

Ingliz filasofi DJ.Lokkning fikriga ko'ra "bolaning qalbi nimani xohlasa yozish mumkin bo'lgan oq qog'ozga o'xshaydi" bu oppoq qog'ozni yaxshi narsalar bilan ham yomon narsalar bilan ham to'ldirish ota-onaga bog'liq.² Bola tarbiyasida ota-ona birdek mas'uliyatga ega bo'lishi lozim. Faqatgina ona yoki ota tarbiyasi bola tarbiyasining shakllanishida noto'g'ri tasir ko'rsatishi ham mumkin.

Hozirgi kunda ajralishlar soni keskin ko'payib ketgan bu hol bola tarbiyasiga ham tasir ko'rsatmay qolmaydi. Oilada yolg'iz ona farzandini tarbiyalasa yoki ota yolg'iz tarbiyalasa, atrofdagi munosabatlar bolada ota-onaga nisbatan ishonchsizlik, nafrat tuyg'ularini shakllantiradi. Natijada bolaning ko'ziga go'yoki uni hech kim tushunmaydigandek o'zini yolg'iz his etadi. Barcha odamlarga nisbatan nafrat tuyg'ulari shakllanib boradi. Kattalar bilan bo'ladigan muloqoti tufayli bola atrof hayot haqida ko'proq ma'lumot oladi.

Kanada psixolog A.Banduraning fikricha, bola ilk davrlaridagi shaxsiy muvaffaqiyatlari o'zining boshqalar kutayotgandek tutishiga tayyorligiga bog'liq. U ota-onasi kutayotgandek va unga qoniqish keltiradigan harakatlarni amalga oshirib boshlaydi va boshqalarnikidek harakatlanishni boshlaydi.³ Bola o'zi uchun ideal inson qilib o'zgalarni emas ota-onasini ideal inson sifatida ko'rishi kerak.

Avvalambor bola tarbiyasida oila mustaxkamligi birinchi o'rinda turadi. Onamiz bizni odobli, tartib-intizomli, mehribon, ozodalikka rioya qiladigan, kattalar va kichiklarga hurmatda bo'ladigan qilib tarbiyalasa, otamiz esa bizni mas'uliyatli, qatiyatli, kuchli, o'ziga ishonadigan, sabr-bardoshli qilib tarbiyalaydi. Bola boshqa muhitga tushib qolganida kattalarga hurmati, dunyoqarashi, har qanday vaziyatda o'zini tuta ola bilishi oilada ko'rgan tarbiyasini yuzaga keltirib chiqaradi. Albatta bola tarbiyasining shakllanishida ota – ona asosiy rolda bo'lishi lozim. Bolaning hayotdagi eng birinchi ustoz bu uning ota-onasi, oilasi bo'ladi. Oiladagi muhit qanchalik yaxshi bo'lsa bolaning xulq-atvori, boshqalar oldida o'zini tutishi, odobi yaxshi shakllanib boradi.

Bundan kelib chiqib aytish mumkinki, haddan tashqari qattiq qo'llik qilmasdan yaxshi yo'l bilan tushuntirsa va bu ish noto'g'ri ekanligini ta'kidlasa bola boshqa bu ishni takrorlamaydi. O'zbek xalqi juda ham bolajon xalq bo'lib, bolaning tarbiyasiga alohida e'tabor qaratadi, o'qib bilim olishi uchun keng imkoniyatlar yaratilganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Kelajak avlodni barkamol ablid bo'lib ulg'ayishida oila muhiti, ota-onalarning pedagogik-psixologik bilimlarini yetarli bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgana adabiyotlar:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида" ПФ-4947-сон фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017. – 6 (766)-сон. – Б.140.
2. Бекова.Ш.Ж Мактабгача ёшдаги болаларда шахслараро муносабатга киришишнинг психологик жиҳатлари. //Аҳолининг психологик саломатлиги-жамият фаровонлигини таъминлашнинг муҳим омили сифатида Халқаро имий – амалий анжуман// Фарғона, 2020 . Б.201 – 203.
3. Muhammedova D.G', Mullaboyeva.N.M, Rasulov.A.I. "Umumiy psixalogiya" Toshkent-2017.
4. Zakirovich, Djumanov Sherali. "TALABALARDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATLARNI SHAKLLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI." *International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research* (2022): 543-545.

5. Djumanov Sh.Z. Talabalarni kommunikativ qobiliyatlarini shakllantirish va kasbiy muomala jarayoniga tayyorlash. *Ўзбекистонда психологияни ривожлантириш муаммолари: назария ва амалиёт уйғунлиги*, 112-115.
6. Джуманов, Ш., & Холикулова, С. (2022). Талабаларда коммуникатив қобилиятларни шакллантириш имкониятлари. *Современные инновационные исследования актуальные проблемы и развитие тенденции: решения и перспективы*, 1(1), 513-515.